

باشد، می‌تواند دانش‌آموزان را بشناسد و آنان را در حل مشکلات شخصی و اجتماعی‌شان یاری کند. اینک به بیان برخی از اصول و پایه‌های روانشناسی راهنمایی می‌پردازیم:

مشخصات اساسی رفتار انسان

لازم است که بین مشخصات فطری و مشخصات اکتسابی فرق گذاشت. مشخصات فطری نسبتاً ثابت و تغییرناپذیرند، ولی صفات اکتسابی با یادگیری و تاثیرات محیط تغییر می‌یابند.

اعمال انعکاسی از قبیل تنفس، سرفه و عطسه توسط اعمال زیستی بدن صورت می‌گیرد. بعضی از عکس‌العمل‌های هیجانی از قبیل ترس و خشم و غیره که متضمن تغییراتی در اعضای درونی هستند، در تمام افراد عادی دیده می‌-

روانشناسی راهنمایی

شوند و تمام افراد بشر تحت تاثیر سائقه‌های زیستی قرار دارند، مانند سائقه تشنگی گرسنگی اجتناب از درد، نگهداری حرارت و سائقه جنسی. رشد جسمی در طول شیرخوارگی، کودکی بلوغ و پیری از نظم و ترتیب معینی پیروی می‌کند که در هر مرحله مشخصات ویژه‌ای را به وجود می‌آورد. هر چند این مشخصات منشاء زیستی دارند و باید آنها را فطری و طبیعی

با اینکه پیشرفت جامعه‌شناسی موجب پیدایش راهنمایی و توسعه آن شده، ولی اصول و شیوه‌های آن از روانشناسی اقتباس شده است.

منبع همه اطلاعاتی که ما درباره اصول رفتار انسان، قوانین وراثت و محیط، انواع تفاوت‌های فردی، روش‌های اندازه‌گیری تفاوت‌ها و اصول یادگیری و رشد داریم، روانشناسی است. اگر راهنما از روانشناسی آگاهی داشته

و تنبیهی که ابتدا توسط پدر و مادر و سپس توسط دیگران اعمال می‌شود، رشد بیدامی کند. وقتی که فرد به حد بلوغ می‌رسد (اگر نگوییم قبل از آن) انگیزه‌های او به طور پیچیده‌ای ریشه‌دار شده‌اند. کشمکش بین سائقه‌های زیستی و انگیزه‌های اجتماعی از یک طرف و بین خسود محرک‌های اجتماعی گوناگون از طرف دیگر موجب می‌شود که فرد در معرض اضطراب، ناکامی و مشکلات سازشی قرار گیرد.

تواناییها، استعدادها، علاقه‌ها و مشخصات هر فرد نتیجه‌تأثیر متقابل وراثت و محیط اوست. هدف راهنما این است که با تشخیص صحیح رشد جسمی، روانی، اجتماعی و عاطفی فرد به او کمک کند تا سرنوشت خود را شکل بخشد و او را عضو مفید و سعادتمندی برای خود و برای جامعه بسازد.

اهمیت تفاوت‌های فردی

شناخت تفاوت‌های فردی (منشاء آن هر چه باشد) در کار راهنمایی یک مسئله اساسی است. افراد نه تنها در مشخصات بدنی مانند قد، وزن و قدرت جسمی با یکدیگر تفاوت دارند، بلکه در خصایص شخصیت، استعداد‌های روانی و علائق نیز متفاوتند.

مثلا در مورد عواطف تفاوت بین افراد خیلی زیاد است. بعضیها بیحال و آرامند. برخی از افراد مزاج و خلق و خوی ثابت و یکنواختی دارند. برخی دیگر در حالات هیجانی خود تغییرات متنوع و شدیدی ابراز می‌دارند. مثلا بایک علت کوچک به‌نشاط می‌آیند، یا افسرده می‌شوند. از نظر سازش عاطفی بعضیها همیشه راضی و خوشحال بعضیها همیشه ناراضی و بعضی دیگر بین این دو حد قرار دارند.

دانست‌ولی باز هم تا اندازه‌ای شرطی و متغیرند. ژنها عامل وراثت هستند و در سرنوشت فرد تأثیر دارند. مثلا "همان‌طور که از یک درخت بلوط درخت همانند خود به وجود می‌آید، یک کودک هم به اندازه الگویی که در وراثت او به ودیعه نهاده شده است می‌تواند رشد کند. مشخصاتی از قبیل گروه خون، شکل فیافه و رنگ چشم و مو و پوست بدن ارثی هستند. رشد جسمی و مغزی، برخی از جنبه‌های شخصیت و مزاج و برخی از استعدادها مانند استعداد ورزشی جزو صفاتی هستند که تفوق بارز دارند ولی کاملا توسط عوامل وراثت تعیین نشده‌اند.

وراثت محدودیتهایی برای رشد و نمو انسان مقرر می‌دارد، ولی تربیت و محیط در چارچوب همان محدودیت تنوعات زیادی را به وجود می‌آورد. همان‌طور که اگر آب و خاک و هوا مساعد نباشد، ممکن است به صورت درختی کوتاه و باریک و پرگه در آید، کودک انسان هم همان‌گونه ممکن است بر اثر وضع نامساعد محیط از نظر جسمی و عقلی و عاطفی رشد کامل نکند یا بر اثر تربیت صحیح و مناسب و فرصتها و انگیزه‌های کافی به حد اعلای رشد خود برسد. راهنما باید متوجه باشد که اغلب جنبه‌های رفتار، که ظاهرا "غریزی یعنی ناشی از فطرت به نظر می‌رسند، در واقع ریشه‌های فرهنگی دارند یعنی اکتسابی هستند. مثلا معلوم شده است که صفت برتری جویی و کیفیت اظهار هیجان‌ات و طرز تلقیها و حتی سائقه صیانت ذات از یک فرهنگ تا فرهنگ دیگر تغییر می‌کند.

با اینکه کششها و تمایلات زیستی بسیار نیرومندند، ولی اغلب آنها در زندگی یک فرد متمدن تابع تصویب اجتماعی قرار می‌گیرند. میل به مقبولیت و تصویب اجتماعی در نتیجه‌پاداش

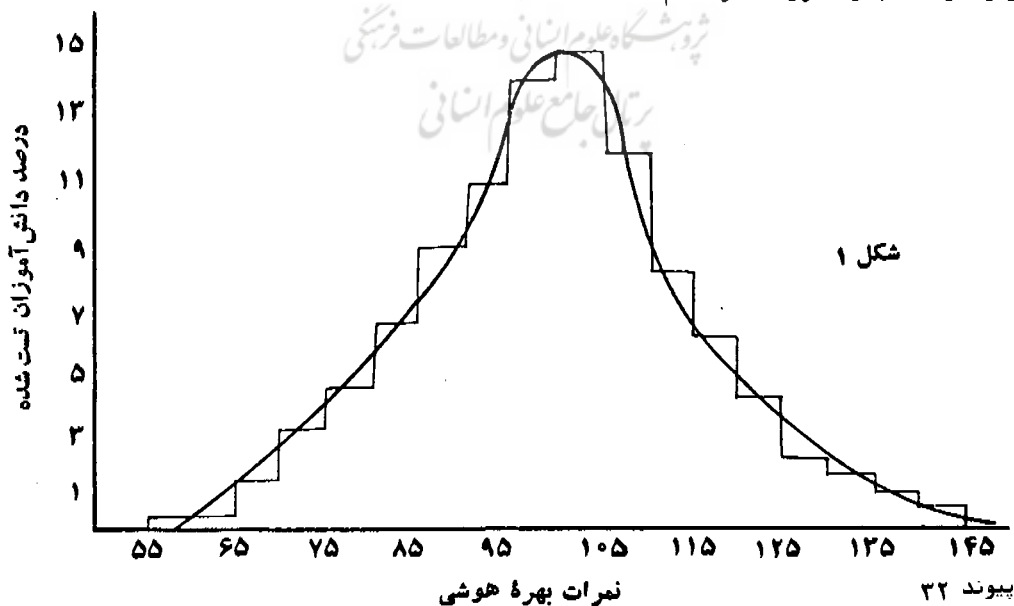
مثالی برای شباهت زیاد منحنی واقعی با منحنی طبیعی در شکل (۱) نشان داده شده است. این شکل نمودار توزیع بسامد بهره‌وشی گروهی از دانش‌آموزان کلاس نهم است که با تست (Primary Mental Abilities Test) آزمایش شده‌اند توجه کنید آن منحنی که بر نمودار پله‌ای منطبق شده است شکلی است شبیه زنگ. این شکل مشخص‌کننده منحنی طبیعی است.

بهره‌وشی اکثریت دانش‌آموزان نزدیک میانگین (۱۰۰) است در فاصله‌های متوالی خواه پایین یا بالای میانگین درصد شاگردان به تدریج کمتر می‌شود به طوری که در نقاط انتهایی توزیع فقط یک یا دو محصل بیشتر باقی‌نمی‌ماند. برای فهم علامات انواع تستها و برای درک گزارشهای تحقیقی و برای کاربرد آمار در زمینه راهنمایی، لازم است که از منحنی طبیعی و مفهوم ضمنی آن اطلاع داشته باشیم. مشاوران راه‌نتایج منحنی طبیعی می‌تواند محل تقریبی فرد را از نظر صفت مورد سنجش نسبت به گروه تعیین کند. منحنی به مشاور کمک می‌کند تا اطلاع درستی

در مورد روابط اجتماعی بعضیها زود جوشند و فوری رفاقت برقرار می‌کنند و دوستی رامنیع‌لذت می‌دانند.

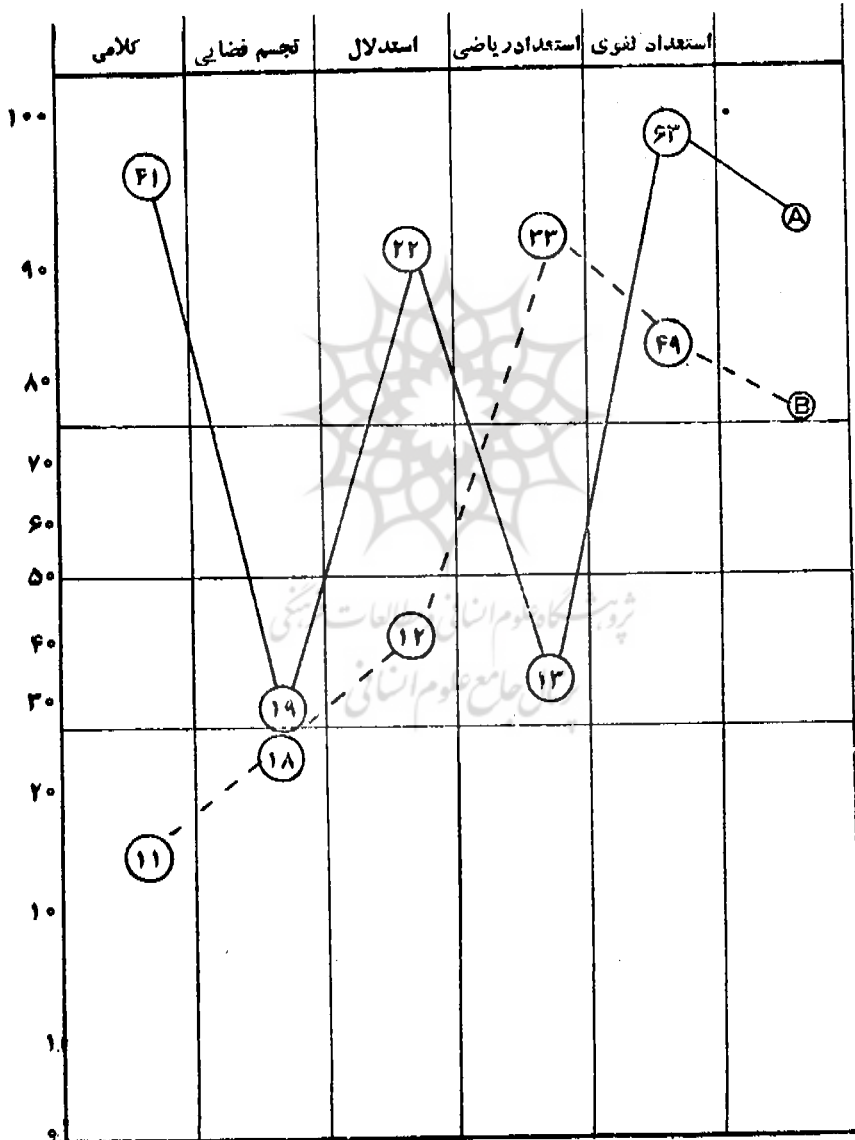
بیشتر انواع تفاوت‌های فردی از قبیل طول قد وزن بدن، سرعت دویدن، استعداد یادگیری و میزان خواندن و درک کردن قابل‌اندازه‌گیری است. وقتی که تعداد زیادی از افراد، که به طور تصادفی انتخاب شده‌اند، از لحاظ یک صفت (جسمی، روانی یا هر صفت دیگر) مورد سنجش قرارگیرند و طبقه‌بندی شوند، نتیجه در شکلی توزیع می‌یابد که روانشناسان آن را منحنی طبیعی گویند.

منحنی طبیعی در نزد آمارگران به نام Gaussian Curve مشهور است، اهمیت فراوانی دارد. زیرا اغلب نتایج آماری از روی آن بدست می‌آید. منحنی طبیعی یک نمونه است، یک نمونه ریاضی ولی توزیع واقعی اکثر داده‌ها نزدیک به منحنی طبیعی است، نه منطبق بر آن. البته این نزدیکی به آن درجه از دقت هست که بتوانیم آن را در تکنیکهای آماری به کار بندیم.

شخصی در استعداد کلامی نمره‌ای بهتر از میانگین گروه خود بگیرد ولی در استعداد مکانیکی نمره بدتر. به نمودار استعداد‌های روانی که در شکل (۲) نشان داده شده است نگاه کنید. در این شکل خط توپیر نمودار نمره‌های دانش‌آموز و خط بریده نشان‌دهنده نمره‌های دانش‌آموز است

از محدودیتها و تواناییهای روانی، تحصیلی و حرفه‌ای فرد به دست آورد. اهمیت تفاوت‌های صفات به ندرت می‌توان فردی را پیدا کرد که در تمام صفات نمره عالی بگیرد، یا برعکس تمام نمره‌های کم باشد. اغلب افراد در تواناییها استعدادها، علائق، اعمال و سایر صفات، چند درجه اختلاف نشان می‌دهند. مثلا ممکن است

شکل ۲

دانش‌آموز B نیز در ضمن مشاغل خود باید حسابداری، دفترداری، مشاغل اطلاعاتی، فروشنده‌گی یا تدریس ریاضی را در نظر بگیرد.

اگر چه نتایج تست اطلاعات مفیدی در اختیار ما می‌گذارد، ولی باید موکداً با داور شویم که راهنما یک فرد را تنها از روی نتیجه یک تست یا مجموعه تستها راهنمایی نمی‌کند، بلکه ملاک عمل او باید منابع ذیل باشد: تستهای متنوع، مصاحبه با معلمان و مصاحبه با پدرومادر فرد، شخصیت فرد، آرزوها و علاقه‌های او، معلوماتی که از وضع تحصیلی کنونی او دارد و اطلاعاتی که از عملکرد او در فرصتهای حرفه‌ای به دست می‌آورد. راهنمای مطلع می‌داند که منش شخصی و اجتماعی هر فرد در راهنمایی حرفه‌ای او باید مورد توجه قرارگیرد. مثلاً دانش‌آموز A ممکن است فردی درونگرا و از خود راضی باشد و در صفات قابلیت معاشرت و استیلاگری در رتبه پایین قرار گیرد. دانش‌آموز B برعکس ممکن است خیلی برونگرا، تسلط طلب و اجتماعی باشد. از آنجا که این دو نفر در شخصیت عمیقاً باهم اختلاف دارند، انتظار داریم که در کیفیت سازش باوضع مشابه نیز متفاوت باشند. با وجود این فرد مورد نظر از راه کوشش آگاهانه و با کمک راهنما می‌تواند شخصیت خود را تعدیل کند و بتواند استعدادهای خود را بیشتر توسعه دهد.

در مدرسه و در سایر موسسات، کلید عمده راهنمایی دانستن تفاوت افراد از لحاظ یک صفت و دانستن اندازه صفات مختلف در یک فرد است. اگر راهنما ماهیت و میزان این تفاوتها را بداند و در راهنمایی دقیقاً مورد توجه قرار دهد، بهتر می‌تواند به افراد کمک کند، تا بتوانند با کار و محیط خود سازش داشته باشند.

نشانه‌ها و علامات روی این تست (SAR) بر حسب مقیاس پرسنانتایل که در ستون چپ شکل واقع است تفسیر می‌شود. رتبه پرسنانتایل نشاندهنده درصد افرادی است که رتبه پایینتر از او قرار دارند.

همانطور که در شکل (۲) دیده میشود در استعداد کلامی دانش‌آموز A در پرسنانتایل ۹۵ قرار دارد و دانش‌آموز B در پرسنانتایل ۱۵. یعنی دانش‌آموز A از ۹۵ درصد افراد گروه خودبهرتر است و دانش‌آموز B فقط از ۱۵ درصد افراد. بالاترین نمره دانش‌آموز A در استعداد لغوی است که نمره ۶۳ است که اگر به نمره پرسنانتایل تبدیل کنیم ۹۷ می‌شود. یعنی دانش‌آموز A از ۹۷ درصد تمام دانش‌آموزان ۱۵ ساله‌ای که این تست را گذرانده اند نمره بهتر گرفته است و همچنین دانش‌آموز A در استدلال در مقام خیلی بالایی قرار دارد. یعنی در پرسنانتایل ۹۳. با این همه همین دانش‌آموز در استعداد تجسم فضایی و استعداد ریاضی در مقام نسبتاً پایینی قرار گرفته است. یعنی پایینتر از میانگین (پرسنانتایل ۵۰) متقابلاً دانش‌آموز B در استعداد ریاضی و استعداد لغوی بالاترین رتبه را حایز است و در استعداد کلامی و تجسم فضایی پایینترین رتبه را احراز کرده است.

این دو دانش‌آموز بر حسب نمره‌ای که در این ۵ استعداد گرفته‌اند لازم است که هر کدام برنامه تحصیلی و شغلی متفاوتی را مورد توجه قرار دهند. مثلاً دانش‌آموز A دارای آن استعدادهایی است که برای موفقیت در مشاغلی که به استعداد کلامی و استدلال احتیاج دارند لازم است. او باید مشاغلی از قبیل ادبیات، منطق، روزنامه نویسی و فروشنده‌گی را مورد توجه قرار دهد.